Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ТРУДОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Підручник

Київ
Юрінком Інтер
2016

УДК 349.2(477)(075.8)
ББК 67.9(4Укр)405я73
Т78

Рецензенти

Андріїв В. М. — доктор юридичних наук, професор;
Мацюк А. Р. — доктор юридичних наук, професор;
Ярошенко О. М. — доктор юридичних наук, професор

Підручник підготовлено авторським колективом
викладачів кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка, юридичного факультету ЧДУ імені Петра Могили, факультету правничих наук НаУКМА, Інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька Академія», співробітників Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, зокрема:

Іншин М. І. — *вступ, розділи 1, 2* (у співавторстві із Вишновецькою С. В., Костюком В. Л., Щербиною В. І.); *розділи 5, 6* (у співавторстві із Костюком В. Л., Мельником В. П., Сірохою Д. І., Яцкевичем І. І.); *розділ 10* (у співавторстві з Костюком В. Л., Лаврінчук І. П.); *розділ 13* — (у співавторстві із Вавженчуком С. Я.);

Щербина В. І. — *розділи 1, 2* (у співавторстві із Вишновецькою С. В., Костюком В. Л., Іншиним М. І.);

Хуторян Н. М. — *розділ 11* (у співавторстві з Костюком В. Л.);

Вавженчук С. Я. — *розділ 13* (у співавторстві із Іншиним М. І.);

Вишновецька С. В. — *розділи 1, 2* (у співавторстві із Іншиним М. І., Костюком В. Л., Щербиною В. І.);

Костюк В. Л. — *розділи 3, 4, 11, 14; розділи 1, 2* (у співавторстві із Вишновецькою С. В., Іншиним М. І., Щербиною В. І.); *розділи 5, 6* (у співавторстві із Іншиним М. І., Мельником В. П., Сірохою Д. І., Яцкевичем І. І.) *розділ 7* (у співавторстві з Безуглою Я. І., Мельничук Н. О.), *розділ 8* (у співавторстві з Гаращенко Л. П., Сірохою Д. І.); *розділ 9* (у співавторстві з Валецькою О. В., Сімутіною Я. В.); *розділ 10* (у співавторстві з Іншиним М. І., Лаврінчук І. П.); *розділ 11* (у співавторстві з Хуторян Н. М.); *розділ 15* (у співавторстві з Черноус С. М.);

Мельничук Н. О. — *розділ 7* (у співавторстві із Безуглою Я. І., Костюком В. Л.);

Безугла Я. І. — *розділ 7* (у співавторстві з Костюком В. Л., Мельничук Н. О.);

Валецька О. В. — *розділ 9 (*у співавторстві з Костюком В. Л., Сімутіною Я. В.);

Гаращенко Л. П. — *розділ 8* (у співавторстві з Костюком В. Л, Сірохою Д. І.);

Лаврінчук І. П. — *розділ 10* (у співавторстві з Костюком В. Л.);

Мельник В. П. — *розділи 5, 6* (у співавторстві з Іншиним М. І., Костюком В. Л., Сірохою Д. І., Яцкевичем І. І.);

Сімутіна Я. В. — *розділ 9* (у співавторстві з Валецькою О. В., Костюком В. Л.);

Сіроха Д. І. — *розділи 5, 6* (у співавторстві з Іншиним М. І., Костюком В. Л., Мельником В. П., Яцкевичем І. І.); *розділ 8* (у співавторстві з Гаращенко Л. П., Костюком В. Л.);

Черноус С. М. — *розділ 15* (у співавторстві з Костюком В. Л.);

Яцкевич І. І. — *розділи 5, 6* (у співавторстві з Іншиним М. І., Костюком В. Л., Мельником В. П., Сірохою Д. І.)

ISBN 978-966-667-647-7

© Колектив авторів, 2016
© Юрінком Інтер, 2016

Зміст

Вступ 7
Список умовних скорочень 10

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Розділ I. Трудове право у системі національного права 11
1.1. Право на працю у системі соціально-економічних прав людини 11
1.2. Предмет та метод трудового права 17
1.3. Поняття трудового права як самостійної галузі права 25
1.4. Функції трудового права 28
1.5. Система трудового права 30
1.6. Трудове право та суміжні галузі права: спільні та відмінні риси 32
Контрольні запитання до розділу I 35
Додаткова література до розділу I 35
Нормативно-правові акти до розділу I 36

Розділ II. Принципи трудового права 37
2.1. Поняття принципів трудового права 37
2.2. Конституційні принципи трудового права 39
2.3. Поняття та ознаки галузевих принципів трудового права 42
2.4. Зміст основних галузевих принципів трудового права 45
Контрольні запитання до розділу II 56
Додаткова література до розділу II 57
Нормативно-правові акти до розділу II 57

Розділ III. Джерела трудового права 59
3.1. Поняття, ознаки та класифікація джерел трудового права 59
3.2. Конституція України як основне джерело трудового права 63
3.3. Міжнародні договори України про працю як джерела трудового права 67
3.4. Закони та інші акти законодавства у системі джерел трудового права 72
3.5. Локальні нормативні акти як джерела трудового права 84
3.6. Рішення судів у системі джерел трудового права 87
Контрольні запитання до розділу III 95
Додаткова література до розділу III 96
Нормативно-правові акти до розділу III 97

Розділ IV. Суб'єкти трудового права 99
4.1. Поняття, ознаки та види суб'єктів трудового права 99
4.2. Працівник як суб'єкт трудового права 102
4.3. Роботодавець як суб'єкт трудового права 108
4.4. Трудовий колектив як суб'єкт трудового права 112
4.5. Професійна спілка як суб'єкт трудового права 115
4.6. Державні органи як суб'єкти трудового права 121
Контрольні питання до розділу IV 124
Додаткова література до розділу IV 124
Нормативно-правові акти до розділу IV 126

Розділ V. Соціальне партнерство в Україні 127
5.1. Поняття, ознаки та значення соціального партнерства 127
5.2. Колективні угоди як акти соціального партнерства 131
5.3. Поняття та ознаки колективного договору 136
5.4. Процедура укладення колективного договору 138
5.5. Виконання колективного договору 143
Контрольні питання до розділу V 144
Додаткова література до розділу V 144
Нормативно-правові акти до розділу V 145

Розділ VI. Правові засади організації зайнятості та працевлаштування 146
6.1. Поняття та ознаки зайнятості населення 146
6.2. Система прав та гарантій громадян у сфері зайнятості 151
6.3. Центральний орган виконавчої влади з питань зайнятості: структура та повноваження 154
6.4. Соціальне страхування на випадок безробіття 158
6.5. Організаційно-правові основи забезпечення зайнятості та працевлаштування 161
6.6. Працевлаштування інвалідів 165
6.7. Правовий статус безробітного 167
Контрольні питання до розділу VI 172
Додаткова література до розділу VI 173
Нормативно-правові акти до розділу VI 173

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Розділ VII. Трудовий договір 175
7.1. Поняття, ознаки та значення трудового договору 175
7.2. Зміст трудового договору 178
7.3. Укладення трудового договору 184
7.4. Види трудових договорів 190
7.5. Зміна умов трудового договору. Відсторонення працівника від роботи 199
7.6. Припинення трудового договору 205

Контрольні питання до розділу VII 231
Додаткова література до розділу VII 232
Нормативно-правові акти до розділу VII 233

Розділ VIII. Робочий час і час відпочинку 234
8.1. Поняття, ознаки та види робочого часу 234
8.2. Режим робочого часу: поняття, ознаки, види 241
8.3. Поняття та порядок застосування надурочних робіт 248
8.4. Поняття, ознаки та види часу відпочинку 250
8.5. Відпустка: поняття та види 255
Контрольні питання до розділу VIII 268
Додаткова література до розділу VIII 269
Нормативно-правові акти до розділу VIII 269

Розділ IX. Оплата праці 271
9.1. Поняття, ознаки та структура заробітної плати 271
9.2. Мінімальна заробітна плата 280
9.3. Організація оплати праці та нормування праці 283
9.4. Тарифна система та системи оплати праці 286
9.5. Оплата праці при відхиленні від нормальних умов праці 294
9.6. Порядок обчислення та виплати заробітної плати. Право працівника на оплату праці та його захист 297
9.7. Система гарантійних та компенсаційних виплат у трудовому праві 311
Контрольні питання до розділу IX 313
Додаткова література до розділу IX 313
Нормативно-правові акти до розділу IX 313

Розділ X. Трудова дисципліна та механізми її забезпечення 315
10.1. Поняття, ознаки та значення трудової дисципліни 315
10.2. Заходи заохочення: поняття, ознаки і види 323
10.3. Дисциплінарна відповідальність: поняття та особливості 326
10.4. Процедура застосування дисциплінарної відповідальності 332
Контрольні питання до розділу X 335
Додаткова література до розділу X 336
Нормативно-правові акти до розділу X 336

Розділ XI. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору 338
11.1. Поняття, ознаки та значення матеріальної відповідальності 338
11.2. Поняття та види матеріальної відповідальності працівника 341
11.3. Процедура застосування матеріальної відповідальності працівника 352
11.4. Матеріальна відповідальність роботодавця 355
Контрольні питання до розділу XI 363
Додаткова література до розділу XI 363
Нормативно-правові акти до розділу XI 364

Розділ XII. Охорона праці 365
12.1. Поняття, ознаки та значення охорони праці 365
12.2. Право на охорону праці, гарантії його реалізації 368
12.3. Державна організація охорони праці 373
12.4. Організація охорони праці у трудових відносинах 376
12.5. Соціальне страхування від нещасного випадку 386
12.6. Державний нагляд та громадський контроль за охороною праці 389
Контрольні питання до розділу XII 394
Додаткова література до розділу XII 395
Нормативно-правові акти до розділу XII 395

Розділ XIII. Правова охорона та захист трудових прав працівників 397
13.1. Сутність та ознаки правової охорони і захисту трудових прав працівників 397
13.2. Місце охорони і захисту трудових прав працівника у правовому механізмі їх забезпечення 419
13.3. Засоби превентивної охорони трудових прав працівників 432
13.4. Форми та способи захисту трудових прав працівників 442
Контрольні питання до розділу XIII 460
Додаткова література до розділу XIII 461
Нормативно-правові акти до розділу XIII 461

Розділ XIV. Порядок врегулювання трудових спорів (конфліктів) 463
14.1. Поняття, ознаки та види трудових спорів 463
14.2. Вирішення індивідуального трудового спору у КТС 470
14.3. Вирішення індивідуального трудового спору у суді 474
14.4. Вирішення колективного трудового спору 482
14.5. Порядок проведення страйку 486
Контрольні питання до розділу XIV 491
Додаткова література до розділу XIV 491
Нормативно-правові акти до розділу XIV 491

Розділ XV. Нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства 493
15.1. Поняття та види нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства 493
15.2. Державний нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства 500
15.3. Громадський контроль за дотриманням трудового законодавства України 515
Контрольні питання до розділу XV 519
Додаткова література до розділу XV 519
Нормативно-правові акти до розділу XV 520

Перелік основних нормативно-правових актів та наукової літератури до навчальної дисципліни «Трудове право України» 523